

MANÉVR

Major Jaroslav Vinkler

Způsoby vedení válek zaznamenaly již mnoho zásadních změn, obražejících změny ve vztazích a prostředcích je podmiňujících. Přes všechny tyto změny zůstávaly však určité prvky různým způsobům vedení války neustále vlastní. Stejně tak jako se neměnil základní cíl války, t. j. snaha dosáhnout nad protivníkem vítězství s cílem vnutit mu vlastní vůli nebo se tomuto vnucení bránit, zůstaly zachovány některé charakteristické způsoby jejího provádění.

Válka je střetnutí sil, o jehož výsledku rozhoduje jejich vzájemný poměr. Tento poměr není výsledkem pouhého aritmetického srovnání a může být různě upravován různými činiteli, ať již z oblasti sociální při uplatňování převahy morálního potenciálu nebo činiteli z oblasti vojenské vědy.

Manévr je činitelem druhé oblasti. Svou podstatou je to pohyb, pohyb vymezený a s určitými zvláštnostmi, znásobující prostý aritmetický součet sil výhodou času a výhodou místa. Je to specifický druh pohybu vojsk, představující jednu z těch stránek při určování rázu ozbrojeného zápasu, bez jejíhož přesného obsahového určení vzhledem k daným, historicky podmíněným skutečnostem není rozbor mnohotvárných vojenských jevů ani přesný, ani úplný.

Při studiu materiálů, ať již starších nebo pojednávajících o soudobých poznatcích vojenské vědy, nenalézáme charakteristiky a závěry, které by se otázky manévru přímo nebo nepřímo nedotýkaly a v mnoha případech je nespojovaly s hodnocením základních podmínek výsledku zápasu.

V rozvoji vojenství vystupoval manévr do popředí více nebo méně, v závislosti na možnostech daných vojenství stupněm rozvoje výrobních sil, někdy také stupněm rozvoje vojenské theorie, obražející pokrokové nebo reakční zájmy těch, jimž válka umožňovala dosažení žádaných politických cílů.

Je zákonitostí historického vývoje, že vývoj vojenství — vojenské vědy směřuje k dosažení čím dál vyšších a účinnějších forem vedení ozbrojeného zápasu a také i k čím dál vyšším a účinnějším formám manévru. Soudobou válku pak již při její charakteristice nelze definovat jinak nežli jako válku manévrovou. Manévrovost je nejcharakterističtější znakem soudobé vojenské vědy, taktiky, operačního umění nebo strategie a je zároveň nejtypičtější znakem vojenské vědy sovětské, která při svém tvůrčím pojetí vedení války byla také s to stanovit nejúčinnější formy manévru, formy, jimž je cizí šablonovitost a ztrnulost, známá na příklad z pojetí manévru v německé vojenské vědě.

V souvislosti s ujasněním si významu manévru vystupuje do popředí potřeba jeho přesného obsahového vymezení a vytčení jeho charakteristických znaků. Této potřebě nebyla v našem vojenském odborném tisku dosud věnována náležitá pozornost, protože byl dosud menší zájem o práce theoretického rázu a o činnost theoreticko-výzkumnou vůbec. Je prav-

děpodobné, že s rozvojem vojenskovědecké práce v současné době bude i tento nedostatek brzy odstraněn a budou uveřejněny práce, které znamenají takový rozvoj vojenského theoretického myšlení v naší armádě, který bude svou úrovní odpovídat všeobecné úrovni potřeb theorie soudobého vojenství.

V zahraniční literatuře bylo v minulých letech vysloveno nemálo názorů týkajících se postavení manévru v soudobém vojenství. Předmětem diskusí nebylo ani tak stanovení významu, který byl všeobecně zdůrazňován, jako spíše snaha obsahově a i formálně vymezit pojem, a to tak, aby zahrnoval celou mnohotvárnost forem pohybu do pojmu manévr zahrnovaných. A dále aby byla stanovena přesně obsahová náplň pojmu a aby byly vzhledem k dosavadním výsledkům upřesněny jednotlivé druhy a formy manévru. Byl zdůrazněn theoretický i praktický význam správnosti výkladu pojmu a upozorněno na to, že různost jeho chápání nutně vede k tomu, že při ukládání i plnění bojových a výcvikových úkolů chybí přesnost a že se nesprávně hodnotí probíhající nebo nastalé již události.

Cílem tohoto pojednání je seznámit čtenáře s výsledky těchto theoretických úvah. K podání úplnější charakteristiky nejprve několik slov o historii manévru.

*

Studium dějin vojenského umění nás vede k cenným poznatkům týkajícím se otázky významu manévru. A je možno říci všeobecně asi toto: Tam, kde vojenská věda vyvěrala z pokrokových sociálních snah, pokrokové společenské ideologie, zpravidla byl význam manévru vysoce vyzdvihován a jeho správné použití při řešení taktických a strategických cílů bylo vytyčováno jako jedno ze základních pravidel k získání převahy nad nepřítelem a k dosažení vítězství. A zase naopak tam, kde vojenská věda odrážela reakční politické ideje, byl manévr buď zneuznáván nebo v nejlepším případě schematisován a činěna z něho šablona.

Vezměme na příklad předního representanta buržoasní vojenské vědy Clausewitze. V celé jeho rozsáhlé, téměř tisícistránkové práci se nalezne o otázce manévru jenom několik málo stránek a ještě i na nich se hovoří o manévru jako o prostředku k vytlačení nepřítele z území, nikoli jako o prostředku, který je základním předpokladem k získání možnosti provést zničující úder.

Jak nesrovnávat toto pojetí na př. s klasickým pojetím významu manévru, který předvedl u Tarutina Kutuzov, nebo také s uměním ruských vojevůdců XVIII. století. Ruské vojenské umění zaujalo i v tomto směru čestné místo v historii vojenství a jeho poznatky o manévru zůstávají dodnes hodny studia.

Velmi důležitá poučení z historie manévru ve vojenství je nutno čerpat z poznatků z válek XX. století, kdy se ráz provádění bojové činnosti v obou světových válkách velmi přiblížil dnešním možným podmínkám.

První světová válka skýtá mnoho poznatků ať již svými úspěchy v oblasti vojenského umění ve svém prvním, manévrovém období nebo svými neúspěchy v období druhém. Je příkladem rozporu theorie a praxe vojenského umění. Z počátku se sice vyznačovala velkolepostí svého manévrového rozmachu, manévry prováděnými přesně podle teorií

vládnoucích před první světovou válkou, ne však již podle očekávání úspěšně dokončených. Jak známo, manévrový ráz války brzy skončil a v průběhu tří let se nepodařilo vytvořit předpoklady pro volnost manévru na bojišti nebo v operačním prostoru.

Zásadního významu jsou s hlediska studia tematu poznatky z druhé světové války. Ta se ukázala podle očekávání plně manévrovou od prvního svého okamžiku. Na jejím začátku velkých úspěchů dosáhla svými manévrovými akcemi německá vojska, která tehdy bojovala proti řadě protivníků, většinou neschopných odolat prudkým obchvatným manévry prováděným proti jádrům nepřátelských armád.

Tyto německé úspěchy pokračovaly i na začátku těžkého prvního období Veliké vlastenecké války — v průběhu obranného tažení. Němci nasadili s nevídaným do té doby rozmachem obrovské síly k provedení obchvatných manévru operačního měřítka. Proti těm vedla Sovětská armáda aktivní obrannou činnost vyjádřenou jak v mocné ničivé palbě, tak i v aktivním manévrování silami a prostředky.

Velkého rozmachu nabyl manévr v měřítku operačních svazů. Tu již v prvním roce zaznamenalo operační umění Sovětské armády úspěchy zásadního významu. Bylo dosaženo velkého vítězství u Moskvy. Protiútok provedený tam Sovětskou armádou představoval velmi složité manévrové operace na dvou směrech, propočítané na dvoustranný obchvat nejnebezpečnějších německých tankových klínů.

Druhý rok války znamenal další zásadní krok v růstu manévrovacího umění. Bylo možno v něm pozorovat rozvinuté formy hlubokých manévrových operací vypočítaných na obklíčení a na úplné rozdrčení velkých nepřátelských uskupení. Sovětská armáda neměla sice ještě celkovou převahu, díky však dovednému manévrování v krátké době dosahovala rozhodující převahy na hlavních směrech na vrub podružných.

S dalšími lety války bylo nabyto dalších zkušeností. Všechny operace byly již plánovány a prováděny jako hluboké manévrové operace propočítané na hluboký průlom celého operačního uclnění nepřítele na široké frontě a téměř vždy byly spojeny se smělými manévry vypočítanými k obklíčení a k rozhodnému zničení hlavních nepřátelských uskupení.

Taktika manévrování se tak stala největší vymožeností sovětského vojenského umění. Tato taktika dala možnost uskutečnit skvělé operace začínaje stalingradskou a konče vítěznými operacemi posledních měsíců války. Svou podstatou byla pravým opakem šablonovité, tvůrčího rozmachu zbavené německé taktiky manévrování.

Sovětská armáda používala, jak známo, nejrozumnějších forem manévru. Po čelním úderu s cílem průlomu, doprovázeném »svínováním« do stran, docházelo zpravidla ke klasickým obchvatům a někdy i k obejitím. Manévry vypočítané k obklíčení nepřítele ve velkém měřítku byly dosud nevídaným způsobem provedeny v stalingradské a korsuň-ševčenkovské operaci. Klasické soustředné manévry byly předvedeny při vytváření orelského nástupiště, při likvidaci leningradské blokády a na Krymu. Jako příklad bočního manévru mohou sloužit operace taganrogská a kijeviská, jako příklad čelního úderu s následujícím rozvinutím širokého manévru operace u Kurska, u Leningradu a u Sevastopolu. Použitím nových forem manévru byly uskutečněny »roztínavé« údery na

kijevském směru v září 1943 a úder v severní Taurii po průlomu na řece Moločnoj.

Sovětskou armádou byly také v průběhu války mistrovsky uskutečňovány různé druhy manévru. Taktický manévr těsně spojený s palbou a úderem stal se v průběhu války neodlučnou součástí všech bojů. Příkladů operačního manévru ve Veliké vlastenecké válce je příliš mnoho na to, aby tu mohly být všechny jmenovány. Jako příklady pro průběh války nejvýznamnějších manévru slouží nám strategické manévry bitvy stalingradské, bitvy u Kurska a berlínská operace.

Potud některé poznatky dějin vojenského umění k otázce manévru.

*

Jak už bylo uvedeno, vzbudila otázka manévru v odborném vojenském tisku spřátelených zemí značný zájem a bylo vysloveno mnoho názorů týkajících se obsahu pojmu. Považujeme za nutné v souvislosti s touto studií o výsledcích diskuse v potřebném rozsahu informovat již proto, že zejména theoretická úroveň současných vojenských prací a všeobecné poznatky svědčí o naléhavé potřebě co nejdříve seznámit vojenskou veřejnost s jednotným výkladem základní taktické a operační terminologie.

Podle hodnocení soudobé vojenské vědy je manévr považován za činnost nejenom významnější, nežli tomu bylo dříve, ale za nezbytnou podmínku k dosažení úspěchu, a to jak v útoku, tak i v obraně. Za útoku je to prostředek zabezpečující co nejrychlejší zdolání nepřítele, prostředek uskutečňovaný ať již prvními nebo druhými sledy, rychlými skupinami nebo zálohami. Je prováděn k odražení protiztečí a protiúderů nepřítele a je podstatou obkličovací činnosti. V obraně je základním prostředkem dávajícím úspěšné předpoklady, nahrazujícím nedostatek sil.

Je to prostředek uskutečňovaný všemi vojenskými prostředky, bez něhož se žádný druh vojsk ani žádná složka armády nemohou obejít. Jeho všeobecnou podstatu je možno vyjádřit touto definicí:

»Manévr je organisované a rychlé přemístění určitého uskupení vojsk nebo jednotlivých jednotek, útvarů a svazků v boji a operaci s cílem zaujmout výhodnější položení vzhledem k protivníkovi k zasazení úderu nebo k odražení úderu protivníka.*)

V této definici je vyjádřeno vše, co činí podstatu manévru, je v ní vyjádřena jeho aktivita směřující k řešení taktických, operačních a strategických úkolů, jeho organisovanost obřezující ideu velitele organisujícího boj nebo operaci, stejně jako je v ní zdůrazněno, že manévr není samoučelný, že není sám prostředkem zabezpečujícím vítězství (srov. manévrování XVIII. století), ale že jedině tehdy dochází svého smyslu, je-li zakončen drtivým, ničícím úderem.

Jako jev složitý prolíná všemi stupni vojenského umění a v závislosti na cíli a počtu sil a prostředků, které se ho účastní, rozděluje se podle druhů, kterým zase odpovídají určité formy.

*) Doslovný citát.

Podle druhů je možno manévr dělit na taktický, operační a strategický.

Taktický manévr je manévr uskutečňovaný k dosažení taktických cílů, k splnění úkolů v boji. Jeho rozsah je dán provádějícími ho silami, t. j. jednotkami, útvary a svazky, a prostorem bojiště. U vojsk jej provádějících je udržována palebná a taktická součinnost s ostatními vojsky.

Operační manévr je uskutečňován v zájmu operačních cílů. Jeho rozsah je širší nežli u taktického manévru, rovněž větší jsou síly, které se ho účastní.

Strategický manévr je pojem odpovídající strategickému stupni, uskutečňován je v rámci válčiště nebo i mezi několika válčišti.

Formy manévru jsou vlastní všem druhům manévru, taktickému, operačnímu i strategickému, a jsou různorodé. Jako nejrozšířenější formy jsou uváděny boční manévr (obchvat, obejítí), čelní manévr (manévr z týlu k frontě nebo přenos aktivní činnosti z jednoho směru na jiný) a odchod (manévr z fronty do týlu).

Obchvat je definován jako manévr prováděný vyjitím do boku a nejbližšího týlu nepřítele v přímé taktické a palebné součinnosti s vojsky útočícími čelně, obejítí zase jako manévr uskutečňovaný obcházejícím uskupením vojsk v součinnosti s vojsky útočícími čelně, při čemž tato součinnost může být taktická, operační nebo i strategická.

Čelní manévr, jehož cílem je vytvořit podmínky pro další čelní úder a který se může projevit také ve formě přenesení úsilí z jednoho směru fronty na jiný, je možný zase v měřítku taktickém, operačním nebo strategickém.

Odchod je možno považovat za manévr, jen je-li prováděn záměrně a s cílem vyvést vojska zpod úderu, donutit nepřítele k jeho provedení na opuštěný prostor a zaujmout nejvýhodnější položení k další činnosti. Rovněž jako jiné formy manévru může být různého rozsahu.

*

Potud ve vši stručnosti výsledky diskuse. Můžeme říci, že jak definice, tak i obsahové vymezení pojmu jsou odůvodněné, přesné a že obsah pojmu v celé šíři vyčerpávají.

K upřesnění je nutno ještě dodat, že není možno hovořit o manévru všude tam, kde v běžné vojenské literatuře je tohoto pojmu užíváno.

Tak nesprávně je na příklad používáno termínu »manévr k obklíčení« nebo ve formě navíc ještě jazykově nesprávné »manévr na obklíčení«, kterážto činnost nemůže být manévrem již i proto, že obklíčení je celý souhrn bojových činností a různých forem manévru, začínaje čelním manévrem k prolomení fronty a konče obchvaty a obejítími boků. Pojem obklíčení je tedy daleko širší než manévr a jejich slučování je nesprávné.

Pro definici manévru je nutné posuzovat jej jako aktivní činnost prováděnou ve prospěch přímého řešení bojových a operačních úkolů a nelze jej rozšiřovat na jevy, které nejsou s nimi v přímé souvislosti.

S uvedeného hlediska tedy neobstojí jako manévry t. zv. »manévry týlovými útvary a zařízeními«, stejně tak, jako je nesprávné, i když běžné, používat termínů »manévry palbou«, »manévry zásobami«, »letištní manévry«, »železniční manévry« a p., o kterých je třeba spíše hovořit jako o přeskupování prostředků, nebo na př. jako o přenášení palby z jedné směru na jině a p. Jsou to termíny nesprávné, blíží se svým pojetím nesprávnému výkladu termínu manévry, používanému v odborném tisku kapitalistických armád*) a pro nás nepřijatelné.

Za manévry nelze rovněž považovat pronásledování, i když je možno se v literatuře běžně dočíst, že je označováno za nejrozhodnější formu operačního manévru, vlastní určitému údobí útočné operace«. Nehledě již k problému jeho vymezení jako čistě jevu operačního, je nutno odmítnout toto označení, poněvadž není pro ně důvodu. Pronásledování je druh útočné činnosti, činnosti zahrnující průlomy nepřátelských obranných čar, násilné přechody a p., je tedy daleko širší než manévry a k jeho úspěšnému provedení může být provedena řada manévru.

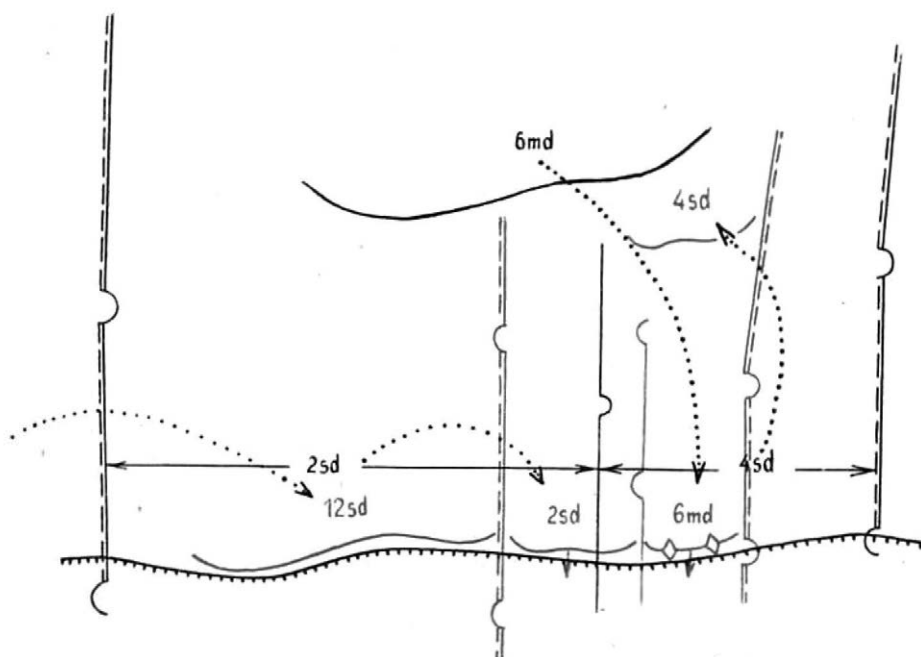
Jak obstojí při tomto hodnocení termín **přeskupení**? Je možno jej považovat za manévry? Je možno považovat za manévry přeskupování vojsk vůbec nebo přeskupování v přípravném období boje a operace nebo v jejich průběhu? Bude takto pojem správně vymezen proto, že jsou na první pohled mezi přeskupením a manévrem nesporné podobnosti? Blíží rozbor však ukazuje, že ani tu není správné položit rovnítko mezi oba pojmy. Přeskupení sice může být podstatným příznakem manévru, ale jeho podstatu nevyčerpává. Vyjdeme-li z jeho obsahu, vidíme, že to, co je přeskupování a manévru společné, je přemisťování u přeskupování prováděného za tím účelem, aby se změnilo dosavadní uskupení sil a prostředků, při čemž není však vždy jeho cílem »zaujetí výhodnějšího položení vzhledem k protivníku k zasazení úderu nebo jeho odražení«. Přeskupující se vojska nemusí mít taktické nebo operační úkoly, neprovádějí ještě přímou bojovou činnost a často se přemisťují mimo bojiště, válčiště nebo i mimo strategickou frontu. Proto nelze o přeskupení mluvit jako o manévru, i když podobnost k tomu vede, a je třeba vycházet z toho, že mezi oběma činnostmi existuje vztah, při čemž k uskutečnění manévru může být nutné přeskupení — ale také nemusí (zasazení druhých sledů za útoku do boje nebo sražení), a zase přeskupování může být uskutečňováno v přímé souvislosti s provedením manévru — a rovněž nemusí (přeskupování mimo válčiště, bez taktických nebo operačních úkolů).

Uvedeme pro větší názornost příklad, pro který předpokládáme tuto situaci:

Střelecký sbor přešel v průběhu útoku dočasně do obrany dvěma divisemi v prvním sledu, jednou divisí v druhém sledu. Podle rozhod-

*) Příklad amerického pojetí manévru: »Manévry je pohyb určený a vykonávaný k tomu, aby se vojska, materiál, lodí, letectvo nebo palba dostaly do příznivějšího a účinnějšího umístění vzhledem k nepříteli« — The New Military and Dictionary — 1951.

nutí velitele armády je sbor určen k prolomení nepřátelské obrany v úseku, který je částí dosavadního obranného pásma sboru. K zaujetí výchozího položení je provedeno přeskupení podle tohoto schématu:

(černá barva = situace před přeskupováním,
červená barva = situace po přeskupení)

K čemu tu došlo? Došlo k všeobecnému přeskupení svazků, a to z hloubky k frontě (6 md), podél fronty (2 sd, 12 sd) a od fronty do týlu (4 sd). Při tom o manévru, tu spojeném současně s přeskupováním lze mluvit jen v případě 2 sd a 6 md. Jedině ty se přemístily s cílem zaujmout výhodnější položení vzhledem k protivníkovi a k provedení průlomu. Nelze o něm mluvit u 4 sd, která se přemisťovala od fronty do týlu a s níž bude velitel 6 ss plánovat provedení manévru při jejím zasazování do boje o pásmo sborových záloh nepřítele. Neprováděla tu také manévru 12 sd (sousedního sboru), o které v našem případě předpokládáme, že je na podružném, pro útok nevhodném směru a která se jen připojí k ostatním vojskům po úspěchu 2 sd a 6 md.

Zevšeobecníme-li tento příklad, vidíme zřejmou souvislost mezi manévrem a přeskupováním. K uskutečnění manévru tu bylo nutné přeskupení a zároveň celé přeskupení bylo uskutečňováno v přímé souvislosti s provedením manévru.

A ještě jedna otázka, souvislost manévru s protiúderem či protiztečí v obraně. Někdy bývá tato otázka nepřesně vykládána v tom smyslu, že manévru a protiúder anebo protizteč jsou ztožňovány. To je ovšem nesprávné. Protiúder je bojová činnost usku-

tečňovaná palbou a pohybem vojsk, kdežto funkci manévru v obraně je takové organisované a rychlé přemístění druhých sledů a záloh, které pro protiúder vytváří předpoklady. Neboli je možno mluvit o manévru »k provedení protiúderu nebo protizteče«, o činnosti, která začíná vyražením vojsk z prostoru rozmístění a končí zaujetím čáry rozvinutí, a nelze tedy oba pojmy směřovat, stejně jako nelze na př. směřovat v útočném boji manévr a úder — kdy manévr je pro úder jen předpokladem a teprve úder rozhodující bojovou činností.

Potud k vymezení obsahu pojmu. Jak vidět, při posuzování manévru je nutno brát v úvahu několik okolností a v každém případě vycházet z uvedené již definice. K dosažení správnosti při určování jeho obsahu je nutno vycházet z toho, že jde o jev svou podstatou aktivní, vyjadřující nikoli živelnost, nýbrž organisovanost, jev obrazyčící ideu zámyslu velitele organisujícího boj. Je výrazem cílevědomosti, bojeschopnosti a aktivity vojsk.

Rozumí se samo sebou, že to není jediný prostředek k dosažení vítězství. Jeho realizaci se jen vytvářejí možnosti pro využití výhod jím získaných. Sám bez spojení s úderem nemůže však vést k zničení nepřitele. Není tedy samoúčelný, je to prostředek vytvářející podmínky pro úspěch.

*

Závěrem k otázce manévru.

Podrobnější rozbor manévru jako historického jevu by s dostatek ukázal na význam, který mu byl ve vojenství přikládán, a zároveň na to, jak se ve vývoji vojenství měnily názory na jeho funkci a jak se měnil i jeho obsah. To by však vyžadovalo podrobnějšího pojednání, pro které není na těchto stránkách dost místa. Je nutno však dodat, že tento historický rozbor jasně ukazuje, že správný, odůvodněný názor na funkci a význam manévru ve vojenství odpovídá pokrokové vojenské teorii, a naopak zase, jeho nesprávné pojetí odpovídá teorii, v níž se odráží ztrnulost, konservativnost a šablonovitost.

Obsahovým vymezením pojmu bylo ukázáno, jak je třeba se s hlediska soudobého vojenství dívat na funkci manévru, byl určen jeho aktivní ráz, jeho spojitost s rozhodující činností vojsk.

Ze všeho pak vyplývá několik zásadních poznatků.

Předně, že je nutno při studiu historie vojenství, zejména při studiu a vyhodnocování zkušeností z Veliké vlastenecké války, zaměřit se na studium druhý a forem manévru, jehož dovedné uskutečňování je jedním z nejtypičtějších znaků sovětské vojenské vědy. Přitom se soustředit na otázky podstaty bojů a operací a nikoli omezit historické studium na chronologický zápis událostí.

Dále je nutno vycházet ze skutečnosti, že manévrovost je a bude jedním z nejtypičtějších rysů soudobé války, o němž není pochyb. A to i s vědomím toho, že nelze s dostatečnou přesností předem určit ráz budoucí války, protože vzhledem k tomu, že není možné dokonale předběžně experimentálně zdůvodnit její teorii, a i vzhledem k tomu, že theoretikové nutně zůstávají v zajetí názorů vyplývajících z minulých válek. Všestranný rozbor vývoje současného vojenství dokazuje však tendenci dosáhnout vyšších manévrovacích schopností vojsk. Tyto po-

znatky jsou zjevné, ať již ve snahách o uzpůsobení výzbroje, o zvýšení manévrovací schopnosti a rychlosti armád anebo ve snaze nalézt vhodnou organizační formu základních svazků.

Je proto nutno a je jedním ze základních úkolů vojenskovědecké činnosti naší armády zaměřit své úsilí právě na splnění těchto požadavků a tím uvést v soulad organizaci, výzbroj a výcvik armády s požadavky teorie a velmi pravděpodobné praxe soudobého vojenství.

Použité prameny:

Vojenský odborný tisk lidově demokratických států.

Dějiny vojenského umění I—V (VA K. J. Vorošilova).

Clausewitz: Vom Kriege.

The New Military and Naval Dictionary — 1951.